

Kurikulum osnovne područne škole

Pljukavac, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:117420>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Karla Pljukavac
KURIKULUM OSNOVNIH PODRUČNIH ŠKOLA
Diplomski rad

Čakovec, srpanj, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Karla Pljukavac

KURIKULUM OSNOVNIH PODRUČNIH ŠKOLA
Diplomski rad

Mentor rada: Izv. prof. dr. sc Tomislav Topolovčan

Čakovec, svibanj, 2023.

Sažetak

Osnovne škole u Republici Hrvatskoj dijelimo na matične i područne škole, pri čemu matične škole predstavljaju središte uprave i administracije, dok su područne škole odgojno-obrazovne podružnice matičnih škola. U većini slučajeva, područne škole smještene su u manjim mjestima, a za rast i razvoj područnih škola pored učitelja i učiteljica bitan je doprinos roditelja i cijele zajednice tog mjesta. Zbog toga što se područne škole nalaze u malim mjestima, broj učenika često je manji te se nastava provodi u kombiniranim razrednim odjelima. Kombinirani razredni odjeli poseban su oblik razreda, a u njima se istovremeno provodi nastava različitih odijeljena od I. do IV. razreda, iznimno i za učenike starije dobi. Kombinirani razredni odjel je dobno i pedagoško-razvojno heterogena skupina učenika i učenika s kojom odgojno-obrazovnu djelatnost izvršava jedan učitelj odnosno jedna učiteljica. Kombinirani razredni odjeli mogu se sastojati od kombinacije dva, tri ili četiri razreda. Organizacija razrednih odjela u osnovnim školama temelji se na kriterijima dobi i broja učenika. Ako su učenici podijeljeni prema dobi, tada su kombinirani razredni odjeli sastavljeni od prvog i drugog razreda ili trećeg i četvrtog razreda. No ako su učenici podijeljeni prema broju, tada se kombinirani razredni odjeli sastoje od prvog i trećeg razreda, drugog i četvrtog razreda, prvog i četvrtog te drugog i trećeg razreda. Uzimajući u obzir broj razreda, dob učenika, nastavni sadržaj, vrstu sata, metode, izvore i promjene socijalnih oblika, bitna je dobra organiziranost učitelja/učiteljice. Kako bi se omogućila nastava u kombiniranim razrednim odjelima, učitelj/učiteljica provodi izmjeničnu kombinaciju posredne i neposredne nastave, pružajući učenicima mogućnost samostalnog ili zajedničkog izvršavanja zadataka i aktivnosti pod njihovim vodstvom. Mnogim mladim učiteljima i učiteljicama prvo radno mjesto upravo je u područnoj školi, neki od njih budu prestrašeni, ali većina njih ubrzo shvati da male područne škole nose mnogo prednosti, bez obzira na sve izazove koje se u njoj nalaze.

Ključne riječi: područna škola, matična škola, kombinirani razredni odjeli

Summary

Curriculum of district elementary school

Primary schools in the Republic of Croatia are divided into parent schools and district schools. The parent school is the elementary school where the board and administration are located, and the regional schools are the educational branches of the parent schools. In most cases, regional schools are located in smaller towns, where, in addition to the teachers, parents and the entire community of the town contribute to life and development. Due to the fact that regional schools are located in small towns, the number of students is often smaller and teaching is conducted in combined classes. Combined classrooms are a special form of classrooms in which teaching of different classes from first to fourth are taught at the same time, especially for older students. The combined class department is an age and pedagogically-developmentally heterogeneous group of male and female students with whom the educational activity is carried out by one male or female teacher. Combined class departments can consist of a combination of two, three or four classes. The criteria according to which classes are organized are the age and number of students. According to the age of the students, there are combinations of first and second grade and third and fourth grade. According to the number of students, there are combinations of first and third, and second and fourth, as well as combined classes of first and fourth and second and third grades. Good organization of the teacher is necessary, considering the number of classes, age of students, teaching content, type of class, methods, sources and changes in social forms. Teaching in combined departments is carried out by alternating indirect and direct teaching, students do tasks and activities independently or together under the guidance of the teacher. For many young teachers, their first job is working in a regional school. Some of them may be scared, but most of them soon realize that small regional schools have many advantages, regardless of all the challenges that are there.

Keywords: district school, central school, combined class

SADRŽAJ

Uvod	1
Povijest Hrvatskog školstva	2
Obrazovanje u Hrvatskoj	4
Područne škole	8
<i>Uloga roditelja i društvene sredine u životu područne škole</i>	9
<i>Društveno-kulturna djelatnost područne škole</i>	9
<i>Izvanastavne aktivnosti u područnoj školi</i>	10
Kombinirani odjeli	12
<i>Raspored sati u kombiniranom odjelu</i>	13
<i>Oblici samostalnih aktivnosti učenika kombiniranih odjela</i>	15
<i>Posebnost odgojno-obrazovne djelatnosti u kombiniranom odjelu</i>	16
<i>Stručno-pedagoška dokumentacija u kombiniranom odjelu</i>	17
Uloga prosvjetnih djelatnika u nastavnom procesu kombiniranog odjela	19
<i>Uloga učitelja/učiteljice</i>	19
<i>Uloga stručno-pedagoške službe</i>	21
Školska ekologija u područnim školama	22
<i>Uređenje i opremanje razredne učionice</i>	22
<i>Uređenje i opremanje školskog dvorišta</i>	23
<i>Izleti, ekskurzije i škola u prirodi</i>	25
Literatura	29

Uvod

Hrvatska je kroz svoju dugu povijest bila pod vlašću mnogih država koje su odlučivale o njezinom obrazovnom sustavu. Nakon osamostaljenja Hrvatske, donesena je odluka o obaveznom osmogodišnjem obrazovanju. Osnovnoškolsko obrazovanje provodi se u osnovnim školama, koje mogu biti matične ili područne škole. Matične škole su smještene u većim gradovima, dok se područne škole nalaze u većini slučajeva u manjim mjestima i mogu biti četverogodišnje ili osmogodišnje. Većinom područne škole imaju četverogodišnje razrede, te se nastava provodi u kombiniranim razrednim odjelima. Kombinirani razredni odjeli poseban su i specifičan oblik razrednih odjela. U kombiniranim razrednim odjelima nastava se odvija u više razreda istovremeno. Učenici dva, tri te ponekad i četiri razreda spojeni su u jedan razredni odjel, gdje imaju jednog učitelja ili učiteljicu koji/koja s njima provodi odgojno-obrazovni proces. Područne škole imaju i svog voditelja, tu dužnost provodi jedan od učitelja koji radi i djeluje u toj područnoj školi.

Kroz ovaj diplomski rad, teorijski je objašnjena povijest hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja, princip osnovnoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj i mreža osnovnih škola. U glavnome dijelu rada objašnjen je način rada matičnih i područnih škola, kombinirani razredni odjeli i voditeljstvo područnih škola (Anderson, 2005; Cohen, Manion i Morrison, 2007; Creswell, 2012; Dubovicki i Topolovčan, 2020a; Dubovicki i Topolovčan, 2020b; Dubovicki i Topolovčan, 2021; Dubovicki i Velki, 2022; Gorard i Taylor, 2004; Matijević i Topolovčan, 2017; Topolovčan, 2016; Topolovčan, 2017; Topolovčan, 2020).

Povijest Hrvatskog školstva

Početak hrvatskog školstva i sustav obrazovanja ne može se jasno odrediti. Kao početak obrazovanja možemo uzeti pojavu pisma, u vrijeme dolaska Hrvata u pradomovinu i opismenjavanje braće Ćirila i Metoda. Početak obrazovanja vežemo uz zasluge Karla Velikog. Munjiza (2009) navodi da je Karlo Veliki godine 789. zapovjedio svećenstvu da u selima i gradovima održavaju školu i odgajaju djecu s brigom i ljubavlju. Hrvatsko institucionalno obrazovanje kreće u 9. i 10. stoljeću, vezano je uz narodne vladare, dinastije i svećenstvo. Početak organiziranog školstva veže se uz kralja Tomislava i 10. stoljeće. Ozbiljnije uređenje školstva započelo je vladavinom carice Marije Terezije. Carica Marija Terezija poticala je otvaranje škola. Željela je da u svakom sjedištu župe uspostavi najosnovniji oblik obrazovne ustanove. Carica Marija Terezija provedbu reforme prepustila je Joannu Ignazu Felbingeru, koji je 1774. godine objavio Opći školski red. Opći školski red obuhvaćao je trivijalnu, glavnu i normalnu školu (Munjiza, 2009).

Nakon stvaranja Austro-Ugarske Monarhije 1867. godine, Dalmacija i Istra ostaju pod okriljem vlasti Austrije, a Hrvatska i Slavonija odlaze pod vlast Ugarske. Austro-Ugarska je s Hrvatskom i Slavonijom sklopila nagodbu pod nazivom Hrvatsko-ugarska nagodba u kojoj one dobivaju samostalnost u sudstvu, školstvu i upravi. Nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe radilo se na školskom zakonu, ali svi prijedlozi bili su odbijeni sve do dolaska na vlast narodnjaka i bana Ivana Mažuranića kada je 1874. godine prihvaćen školski zakon. Hrvatska je tada prvi puta bila samostalna i autonomna u pogledu uređenja školstva. Tim zakonom je uvedena obvezna niža četverogodišnja pučka škola, nakon koje je postojala građanska škola minimalnog trajanja od tri godine. Pojavom tog školskog zakona crkva i država su se podijelile. Crkva se brinula o odgoju i vjeronauku, dok je država dobila nadzor nad obrazovanjem. Na prostoru Vojne Krajine je također donesen školski zakon 1871. godine. Tim je školskim zakonom uvedeno obvezno četverogodišnje obrazovanje. Nestankom Vojne Krajine 1881. godine, nije bilo potrebe za dva školska zakona te je jedinstveni školski zakon donesen 1888. godine za vrijeme mađarske vladavine i Khuena Hedervarija. U to vrijeme, Dalmacija i Istra su bile pod austrijskom vlašću, a austrijski školski zakon donesen je 1869. godine. Na temelju tog zakona, nastao je Pokrajinski školski zakon za Dalmaciju i Istru (Munjiza, 2009).

Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca nastala je 1918. godine. Kraljevina je htjela na cijelom području primijeniti jedinstveni školski zakon. Novi školski zakon donesen je 1929. godine, njime je propisano obvezno školovanje u cijeloj državi. Mogućnost je bila da trajanje školovanja bude osam godina, ali praktična obveza i dalje je iznosila četiri godine. Nakon Drugog svjetskog rata, Istra je pripala Italiji. Italija je zatvorila dio škola, a u dio koji je ostavljen uvela je talijanski jezik. Tijekom Drugog svjetskog rata na teritoriju Nezavisne Države Hrvatske, usvojen je novi zakon o obrazovanju. Prema tom zakonu obvezno školovanje trajalo je šest godina, četverogodišnje obrazovanje u pučkoj školi i dvogodišnje obrazovanje u gradskoj i seoskoj školi (Munjiza, 2009).

Nakon Drugog svjetskog rata, Hrvatska se našla u sklopu Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Pri završetku rata odvijalo se četverogodišnje školstvo. Sabor Narodne Republike Hrvatske 30.10.1946. godine donosi Zakon o obveznom sedmogodišnjem školovanju. Nakon napuštanja suradnje sa SSSR-om, uvodi se obvezno osmogodišnje školovanje. Franković (1958) navodi da je Zakonom o narodnim školama proglašena opća osmogodišnja škola obveznom.

Obrazovanje u Hrvatskoj

Pojam obrazovanje ne može se jednoznačno objasniti. Obrazovanje je sastavni dio odgoja i pedagoškog djelovanja koje se povezuje s intelektualnim odgojem. Svoje znanje i razvijane sposobnosti stječemo putem obrazovanja. Sustavno obrazovanje u Hrvatskoj započinje predškolskim obrazovanjem. Predškolsko obrazovanje se provodi u vrtićima, u koji djeca mogu krenuti najranije sa šest mjeseci života i pohađaju ga do polaska u osnovnu školu. Godinu dana prije početka osnovne škole, djeca pohađaju program male škole, koji je postao obavezan od 1. listopada 2014. godine. Upis u osnovnu školu obuhvaća svu djecu koja do 1. travnja određene godine napune šest godina (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi 87/08 (NN 151/2022)). Prema vodiču kroz sustavno obrazovanje u Republici Hrvatskoj (2010) osnovnoškolsko obrazovanje dijeli se na: obvezno obrazovanje, umjetničko obrazovanje i obrazovanje odraslih. Obvezno obrazovanje uključuje redovite i posebne ustanove, a umjetničko obrazovanje uključuje glazbene, plesne, baletne i likovne škole.

Prema Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, škola je institucija u kojoj se provodi odgojno-obrazovno djelovanje, s najmanje jednim razrednim odjelom od prvog do osmog razreda. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi propisuje da djeca u dobi od šest do petnaest godine imaju pravo na besplatno i obvezno obrazovanje, dok se djeci s poteškoćama u razvoju produžuje pravo na obrazovanje do dvadeset i prve godine života (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi 87/08 (NN 151/2022)). Osoba koja je formalno upisana u osnovu školu i sudjeluje u odgojno-obrazovnom procesu smatra se učenicom. U školi učenik stječe znanja, razvija sposobnosti, vještine i navike te usvaja odgojne vrijednosti putem obvezne i neobvezne osnovne škole. Učitelj je osoba koja je „stručno osposobljena za poučavanje, odgoj i obrazovanje učenika u odgojno-obrazovnoj ustanovi“ (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja 63/08 (NN 63/2008)).

Hrvatsko osnovnoškolsko obrazovanje traje osam godina s ciljem da učenik stekne temeljna znanja i sposobnosti potrebne za život, rad ili daljnje školovanje. Hrvatska već neko vrijeme razmišlja o produljenju osnovnoškolskog programa na devet godina. Učenici bi u školu kretali s devet godina, prvi razred bio bi priprema za daljnje školovanje. Osnovnoškolsko obrazovanje bi se podijelilo na tri ciklusa s po tri razreda.

Mreža osnovnih škola

„Mrežom osnovnoškolskih ustanova, utvrđuju se osnovnoškolske ustanove koje obavljaju djelatnosti odgoja i obrazovanja na području za koje se mreža utvrđuje, sa svim njihovim objektima u kojima se provodi odgoj i obrazovanje, područjima na kojima se može osnovati školska ustanova te programima odgoja i obrazovanja koje školske ustanove ostvaruju, uključujući i posebne programe za učenike s teškoćama.“ (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja 63/08 (NN 63/2008)).

Mreža osnovnih škola je podijeljena na različite kategorije kako bi zadovoljila razne potrebe učenika. Tu su škole za učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, škole s posebnim odjelima za jezike i pismima nacionalnih manjina. Također postoje umjetničke škole, uključujući glazbene i plesne škole, sportske škole, škole s produženim boravkom, škole za obrazovanje odraslih, škole s klasičnom grupom predmeta, škole bez prostornih predmeta, škole s sportskim vježbalištima, škole s bazenima, škole otvorene tijekom ljetnih školskih praznika i ogledne škole (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava i obrazovanja 63/08 (NN 63/2008)).

Sustav organizacija osnovnih škola prilagođava se potrebama koje proizlaze iz sustavnog praćenja demografskih, gospodarskih i urbanističkih trendova u županiji. Glavni cilj je osigurati pristupačnost škole i racionalno organizirati upisna područja. Svakom osnovnoškolskom obvezniku treba biti omogućeno pohađanje osnovne škole koja je prikladno udaljena od njihovog mjesta stanovanja, uz dobru prometnu povezanost koja osigurava sigurnost učenika (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava i obrazovanja 63/08 (NN 63/2008)). Učenicima koji polaze razrednu nastavu, nastoji se osigurati školovanje u objektu koji je dostupan učeniku bez potrebe za prijevozom, kada god je to moguće. Planiranje struktura upisnih područja ima za cilj pružati zadovoljavanje potreba učenika uzimajući u obzir dostupne kapacitete, u skladu s Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog sustava i obrazovanja (63/08 (NN 63/2008)).

Mrežom škola ne predviđa se ukidanje postojećih osnovnih škola, ali postoji potreba za osnivanje novih osnovnih škola i programa. Osnivači osnovnih škola mogu donositi promjene u osnivačkim pravima i statusnim promjenama područnih škola, sukladno propisima. Vlada Republike Hrvatske, županije, gradovi, općine i druge pravne i fizičke osobe imaju ovlaštenje za osnivanje osnovnih škola u Republici Hrvatskoj.

Tablica 1.
Osnovne škole po županijama krajem školske godine (Državni zavod za statistiku [DZS],
2017./2018.; 2018./2019.; 2019./2020.; 2020./2021.; 2021./2022.)

ŽUPANIJE	Školska godina				
	2017./2018.	2018./2019.	2019./2020.	2020./2021.	2021./2022.
Republika Hrvatska	2113	2115	2103	2094	2082
Zagrebačka	128	130	130	130	127
Krapinsko-zagorska	88	87	87	84	83
Sisačko-moslavačka	93	96	95	94	94
Karlovačka	77	76	73	72	72
Varaždinska	74	74	74	74	73
Koprivničko-križevačka	92	92	92	91	90
Bjelovarsko-bilogorska	104	104	103	100	100
Primorsko-goranska	116	117	114	112	108
Ličko-senjska	48	48	46	45	45
Virovitičko-podravska	80	79	79	80	79
Požeško-slavonska	61	61	61	61	60
Brodsko-posavska	118	118	116	116	115
Zadarska	114	116	116	116	117
Osječko-baranjska	187	186	185	187	188
Šibensko-kninska	56	55	53	53	52
Vukovarsko-srijemska	93	93	94	94	93
Splitsko-dalmatinska	209	209	210	209	210
Istarska	104	102	101	101	101
Dubravačko- neretvanska	69	69	69	68	67
Međimurska	58	59	59	59	59
Grad Zagreb	144	144	146	148	149

Prema podacima iz tablice, može se primijetiti da broj osnovnih škola u Republici Hrvatskoj kontinuirano opada tijekom godine. U školskoj godini 2017./2018. zabilježeno je ukupno 2113

osnovnih škola. Analizom podataka iz Državnog zavoda za statistiku (2017./2018.; 2018./2019.; 2019./2020.; 2020./2021.; 2021./2022), može se primijetiti da većina županija bilježi smanjenje broja osnovnih škola iz godine u godinu. Posebno se ističe Brodsko-posavska županija koja je početkom 2017./2018. godine imala 118 osnovnih škola, dok se taj broj smanjio na 115 početkom 2021./2022. godine. S druge strane, Grad Zagreb bilježi porast broja osnovnih škola, s 144 u školskoj godini 2017./2018. na 149 početkom 2021./2022. godine. Najmanji broj osnovnih škola zabilježen je u Ličko-senjskoj županiji, gdje je trenutno samo 45 škola.

Područne škole

Osnovne škole su podijeljene na matične i područne škole, pri čemu matična škola obuhvaća sve razrede od I. do VIII. razreda, te se u njoj nalaze uprava i administracija. Prema državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, područna škola je odgojno-obrazovna podružnica matične škole smještene izvan njenog sjedišta, a s njom je povezana programski i kadrovski. Područna škola se ustrojava kada je osiguran dovoljan broj učenika za minimalno jedan razredni odjel od I. do IV. razreda, odnosno od V. do VIII. razreda te kada zadovoljava standarde za obavljanje obrazovne djelatnosti (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja 63/08 (NN 63/2008)). Kao što je u Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja navedeno, područne škole mogu imati razredne odjele od I. do IV. razreda, ali i od I. do VIII. razreda. (npr. Područna škola Rakovec, koja spada pod Osnovnu školu Krunoslava Kutena – Zagrebačka županija).

Tablica 2.

Statistički pregled područnih, matičnih i osnovnih škola krajem školskih godina ([DZS], 2017./2018.; 2018./2019.; 2019./2020.; 2020./2021)

OSNOVNE ŠKOLA	Školska godina			
	2017./2018.	2018./2019.	2019./2020.	2020./2021.
MATIČNE ŠKOLA	869	876	878	880
PODRUČNE ŠKOLE	1167	1151	1135	1120
UKUPNO	2036	2027	2013	2000

Iz statističkog pregleda područnih, matičnih i osnovnih škola na kraju školskih godina ([DZS] 2017./2018.; 2018./2019.; 2019./2020.; 2020./2021), vidljivo je da je broj matičnih škola povećan tijekom godina. U školskoj godini 2017./2018. zabilježeno je ukupno 869 matičnih škola, dok se taj broj povećao na 880 u 2020./2021. godini. S druge strane, broj područnih škola smanjuje se tijekom vremena. U školskoj godini 2017./2018. evidentirano je 1167 područnih škola, dok je taj broj smanjen na 1120 u 2020./2021.

Uloga roditelja i društvene sredine u životu područne škole

Područne škole nalaze se u većini slučajeva u malenim selima i općinama. Osim učiteljice životu i razvoju u područnim školama pridonose roditelji i cijela zajednica mjesta u kojem se one nalaze. Potrebno je dakako iskustvo i volja učiteljica kako bi se škola povezala s roditeljima. U područnim školama često rade mladi/mlade učitelji/učiteljice koje putuju u mjesto u kojem se nalaze područne škole i ponekad nemaju interesa za sociokulturnim razvojem područne škole. Zato su tu stariji kolege/kolegice koje svojim iskustvom i savjetima pomažu mladim kolegama/kolegicama (Lučić i Matijević, 2004). U područnim školama gdje se učitelji/učiteljice trude i razvijaju suradnju s lokalnom zajednicom oni ujedno i unaprjeđuju odgojno-obrazovnu djelatnost te uspostavljaju istinsku suradnju s roditeljima i sociokulturnom sredinom. Vrcelj (2000) također navodi kako obje institucije, obitelj i škola imaju posebno važnu i potrebnu društvenu funkciju, one pridonose opstanku društvene zajednice i društva u cjelini. Lučić i Matijević (2004) naveli su nekoliko primjera takvih područnih škola. Jedan od tih primjera je učiteljica Veronika Crnogaj iz Područne škole Podgora u Hrvatskom Zagorju koja je uz suradnju svojih kolegica Đurđe Belošević, Nevenke Puh, Sandre Horvat-Papeš i naravno roditelja te roditelja nekadašnjih učenika i bivših učenika obnovila i uredila oronulu i zapuštenu područnu školu. Škola je pretvorena u pravo zdanje koje krase cijelo mjesto. U mjestu Gornji Kraljevec nalazi se Područna škola u kojoj djeluje učiteljica Marija Leček, koja je svoju ljubav prema ekologiji podijelila s učenicima i njihovim roditeljima te ostvarila odgojno-obrazovne djelatnosti uređujući školski vrt njihove područne škole (Lučić i Matijević, 2004).

Društveno-kulturna djelatnost područne škole

Kao što je već ranije navedeno područne škole nalaze se u malim sredinama gdje su upravo te područne škole srce toga mjesta i te zajednice. Područne škole mjesto su održavanja kulturnih, športskih i društvenih događaja. Dakako učitelji/učiteljice su jako važni u promoviranju i odvijanju takvih događanja u područnim školama. Mnogi učitelji/učiteljice su zaslužni za suradnju s kulturno-umjetničkim društvima ili ih sami osnivaju ako ih nema i time povećavaju i razvijaju odgojno-obrazovnu djelatnost toga mjesta. Učiteljice svojim trudom i nesebičnim zalaganjem uređuju unutrašnjost i okoliš područnih škola u suradnji s učenicima i njihovim roditeljima. Stoga te škole mogu biti još ljepše mjesto za održavanje kulturnih i društvenih susreta zajednice toga

mjesta. Bognar (1982) navodi kako bi bilo dobro imati konkretan plan aktivnosti na područnoj školi. Plan se sastoji od: različitih oblika kulturno-umjetničkog stvaralaštva mještana za koje postoje interesi i uvjeti, podizanje kulture rada i življenja, kultura međuljudskih odnosa, širenje kulture čitanja knjige, nastupi vrhunskih umjetnika, organizacija kulturne zabave i razonode. Bognar je taj popis aktivnosti naveo samo kao primjer šireg pristupa kulturi, navodi kako naravno sadržaji koji se odaberu moraju odgovarati mogućnostima zajednice (Bognar, 1982).

Izvannastavne aktivnosti u područnoj školi

Matične škole i područne škole su odgojno-obrazovne ustanove koje svojim djelovanjem utječu na učenikov razvoj. Učenici imaju slobodno vrijeme koje valja usmjeriti na razvijanje njihovih potencijala. Škola ima svoju temeljnu djelatnost, a to je nastava, no ona može preuzeti inicijativu i odgovornost te učenikovo slobodno vrijeme usmjeriti ka izvannastavnim aktivnostima. Prema Valjan Ukić (2016), izvannastavne aktivnosti pružaju učenicima mogućnost da na najbolji način iskoriste svoje slobodno vrijeme. Izvannastavne aktivnosti se organiziraju u školama i okupljaju grupe djece i mladih sa zajedničkim interesima i potrebama. Prema Pravilniku o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi, izvannastavne aktivnosti se provode u svrhu obogaćivanja slobodnog vremena učenika. Izvannastavne aktivnosti se organizacijski razlikuju od nastave jer se ne odvijaju u redovnim razredima, već u skupinama koje su sastavljene od učenika različitih razreda i dobi, a povezani su zajedničkim interesima prema određenoj aktivnosti. Prema Cindriću (1992), izvannastavne aktivnosti predstavljaju okupljanje učenika izvan nastavnog vremena u školi, a uglavnom obuhvaćaju kulturno-umjetničke, sportske, tehničke, rekreacijske i znanstvene aktivnosti. Učenik je na izvannastavnim aktivnostima maksimalno aktivan, samoinicijativno i potpuno izražava svoje stvaralačke sposobnosti, a nastavnik je suradnik, pomagač, on više sudjeluje i usmjerava negoli provjerava, naređuje i ocjenjuje (Bognar, 1982).

Izvannastavne aktivnosti u područnoj školi važne su i za širu društvenu zajednicu. U mnogim područnim školama izrodila su se kulturno-umjetnička ili sportska društva (Bognar, 1982.). U područnim školama stoga je važno organizirati izvannastavne aktivnosti, zato što radom u izvannastavnim aktivnostima učenici razvijaju socijalne kompetencije, potiču kreativnost, izgrađuju vrijednosti, jačaju osjećaj zajedništva i povezanosti sa školom (Valjan Vukić, 2016).

Bognar (1982) navodi nekoliko prijedloga kakve se sve izvannastavne aktivnosti mogu održavati u područnim školama.

Izvannastavne aktivnosti u područnim školama:

1. Radne i proizvodne aktivnosti
2. Tehničke aktivnosti
3. Sportske aktivnosti
4. Kulturno-umjetničke aktivnosti

Radne i proizvodne aktivnosti provode se s obzirom na mogućnosti škole i djece. Rad mora biti primjeren dobi djece. Rad dnevno ne smije trajati više od tri sata, te nakon 40 minuta rada treba organizirati 20 minuta odmora i rekreacije. Rad treba imati pedagoško značenje. S djecom mlađe školske dobi mogu se organizirati raznovrsne radne i proizvodne aktivnosti. Neke od tih aktivnosti su uzgoj povrća i voća ili sakupljački radovi. Na primjer sakupljanje ljekovitog bilja, različitih šumskih plodova i slično (Bognar, 1982). Tehničke aktivnosti imaju za cilj poticanje interesa i razumijevanje za tehniku te promicanje tehničke kulture. Sportske aktivnosti predstavljaju iznimno vrijedan oblik izvannastavnih aktivnosti jer učenici kroz njih razvijaju ljubav prema sportu i zdravom načinu života. Škole su razvile raznolike oblike kulturno-umjetničkih aktivnosti, kao što su pjevački zborovi, instrumentalni sastavi, plesne grupe, folklorne grupe, lutkarske, novinarske, likovne, dramske, literarne i druge grupe (Bognar, 1982).

Izvannastavne aktivnosti ponekad budu zanemarene u područnim školama. Izvannastavne aktivnosti vrijedan su oblik nastave gdje učenici dolaze s radošću i razvijaju interese, potrebe i sposobnosti za bavljenjem različitih aktivnostima. Stoga učenici područnih škola ne bi smjeli biti zapostavljeni, nego bi se trebalo ponuditi neke izvannastavne aktivnosti.

Kombinirani odjeli

Područne škole nalaze se u manjim mjestima, u njima se uglavnom provodi nastava od I. do IV. razreda. Nastava se provodi u čistim razrednim odjelima ili u kombiniranim razrednim odjelima, ovisno o broju učenika. Kombinirani razredni odjeli su razredni odjeli gdje se istovremeno odvija nastava za učenike različitih odjeljenja od I. do IV. razreda. U posebnim slučajevima za učenike starije dobi, a za to je nadležan ured državne uprave u županiji, odnosno Gradski ured Grada Zagreba i Ministarstvo obrazovanja. „Pod pojmom kombinirani odjel podrazumijeva se kombinacija dvaju ili triju razrednih odjela, a u školama s malim brojem učenika spajaju se prva četiri razredna odjela zajedno, u nepodijeljeni odjel“ (Lučić i Matijević, 2004, str. 19). Jedan učitelj ili učiteljica obavlja odgojno-obrazovnu djelatnost u kombiniranom razrednom odjelu, koji je skupina učenika i učenika s različitim dobima i razvojnim potrebama. Prema pravilniku o broju učenika u osnovnoj školi, kombinirani razredni odjel može imati maksimalno 16 učenika ako se sastoji od učenika dvaju razreda od I. do IV. razreda. Ako se sastoji od učenika triju razreda, najviši dopušteni broj učenika je 14, dok je za kombinirani razredni odjel koji uključuje učenike četiriju razreda 12. Međutim, broj učenika može biti povećan ili smanjen iz opravdanih razloga kao što su organizacijske ili programsko-razvojne potrebe, školovanje nacionalnih manjina ili predviđeni upisi učenika u sljedećoj školskoj godini (Pravilnik o broju učenika u redovitom i kombiniranom razrednom odjelu i odgojno-obrazovnoj skupini u osnovnoj školi 87/08 (NN 124/2009)). Prema Pravilniku o broju učenika, određeno je da kombinirani razredni odjel koji uključuje učenike iz dva razreda i ima jednog učenika s oštećenjima vida, sluha, motoričkim teškoćama ili organski uvjetovanim poremećajima u ponašanju, s utvrđenim primjerenim programom školovanja, može imati ukupno pet učenika. Međutim, ukoliko učenik s navedenim poteškoćama ima osobnog pomoćnika ili pomoćnicu u nastavi, broj učenika u razredu se ne smanjuje.

Organizacija kombiniranih razrednih odjela temelji se na kriterijima dobne strukture učenika i broju učenika. Lučić i Matijević (2004) su potvrdili opravdanost kombinacije razreda prema dobi učenika, koja uključuje kombinaciju prvog i drugog razreda te kombinaciju i četvrtog razreda. Kao prvi razlog navode bliskost nastavnog programa, a kao drugi razlog navode podjednako predznanje i podjednako razvijene sposobnosti. Drugi kriterij prema kojemu se učenici dijele u kombinirane odjele je broj učenika. Lučić i Matijević (2004) navode da postoji mogućnost kombinacije u kombiniranim razrednim odjelima prvog i trećeg razreda, te drugog i četvrtog

razreda, kao i kombinacija prvog i četvrtog te drugog i trećeg razreda. Međutim, praksa takvih kombiniranih odjela je pokazala nedostatke, primjerice velike razlike u programima koji zahtijevaju veću angažiranost učitelja/učiteljice i njihovu neposrednu interakciju s učenicima. S druge strane, prema Filipoviću (1980), učenici trećeg razreda su dovoljno razvijeni, kako intelektualno tako i socijalno, da mogu samostalno postići dobre rezultate. Uz podršku učitelja, uspješno svladavaju zadatke i nastavne sadržaje prema planu i programu. Stoga, može se zaključiti da postoje različita mišljenja o kombiniranim razrednim odjelima. S jedne strane ističu se izazovi u vezi s programom i angažiranosti učitelja/učiteljice, dok se s druge strane naglašava sposobnost učenika za samostalno učenje uz podršku učitelja/učiteljice. Zbog toga se učitelji/učiteljice u tom slučaju mogu više posvetiti učenicima prvog razreda, koji još nisu samostalni te zahtijevaju veću aktivnost i zaokupljenost učiteljice/učitelja.

Nastava u kombiniranim odjelima provodi se izmjenom posredne i neposredne nastave, učenici samostalno ili zajedno obrađuju zadatke i aktivnosti pod vodstvom učitelja/učiteljice. Potrebna je dobra organiziranost učitelja/učiteljice, s obzirom na broj razreda, dob učenika, nastavni sadržaj, vrstu sata, metode, izvore i izmjenu socijalnih oblika. Preporučuje se da s učenicima mlađe dobi učitelj/učiteljica provode više vremena i da često izmjenjuju aktivnosti. Zbog toga što učenici mlađe dobi lakše gube koncentraciju i pažnju, najviše učenici prvog razreda. Stoga se preporučuje da se više vremena odvoji za neposredno poučavanje, ali naravno ne na štetu starijih učenika. Ukoliko se ista nastavna djelatnost provodi u svim razredima kombiniranog odjela, učenici se mogu osjećati zanemareno i demotivirano. Također se predlaže da se tijekom jednog nastavnog sata obrađuje jedna nova nastavna jedinica, bez obzira na broj razreda u kombiniranom razrednom odjelu. Za to vrijeme ostali razredi obrađuju ponavljanje, vježbanje i ponavljanje, vježbanje ili provjeru nastavnog sadržaja. Takva organizacija omogućava učitelju/učiteljici kvalitetniju pripremu (Lučić i Matijević, 2004).

Raspored sati u kombiniranom odjelu

Raspored sati je izrazito važan u kombiniranim razrednim odjelima. Učitelj/učiteljica moraju osmisliti i napraviti kvalitetan i dobar raspored sati kako bi odgojno-obrazovna djelatnost bila što kvalitetnija i bolja. Učitelj/učiteljica tijekom izrade rasporeda sati moraju voditi računa o ravnomjernoj tjednoj zastupljenosti nastavnih predmeta prema težini. Učitelj/učiteljica moraju

voditi brigu i o tome da aktivnosti sa sadržajima predmeta jednog razreda ne ometaju aktivnosti drugoga razreda te da raspored pruža mogućnost samostalne ili skupne djelatnosti učenika dok se u drugom razredu ostvaruje neposredna nastava (Lučić i Matijević, 2004).

Raspored sati u kombiniranom odjelu može se razlikovati i s obzirom na broj razreda u kombinaciji. Prilikom kombiniranog razrednog odjela, koji je sastavljen od dva razreda, raspored sati se može razlikovati u oba razreda, ili može biti isti. Na primjer u prvome razredu može biti matematika, dok je u drugom razredu likovna kultura ili i prvi i drugi razred imaju sat matematike. Učitelj/učiteljica imaju autonomiju u određivanju kvalitetnog rasporeda nastavnih sati, uzimajući u obzir nastavni sadržaj i vrstu nastavnih aktivnosti. Lučić i Matijević (2004) navode kako je čest izbor učitelja/učiteljica primjena istog rasporeda sati ili nastavnih predmeta u svim razredima kombiniranog odjela. Na primjer, ako je kombinirani odjel sastavljen od prvog, drugog i trećeg razreda, moguće je da prvi razred dolazi na nastavu sat kasnije, dok učenici drugog razreda završavaju prije trećeg razreda. Učitelj/učiteljica također može donijeti odluku da svi razredi dolaze istovremeno na nastavu, pri čemu treći razred ostaje jedan sat duže na nastavi (Lučić i Matijević, 2004).

Tablica 3.

Raspored sati u kombiniranom razrednom odjelu s tri razreda (Lučić i Matijević, 2004, str. 25)

SAT	PONEDJELJAK		
	1. razred	2. razred	3. razred
1.		Hrvatski jezik	Hrvatski jezik
2.	Hrvatski jezik	Matematika	Hrvatski jezik
3.	Matematika	Priroda i društvo	Priroda i društvo
4.	Likovna kultura	Likovna kultura	Matematika
5.	Priroda i društvo		Likovna kultura

Većim dijelom kombinirani razredni odjeli koji se sastoje od tri ili četiri razreda imaju isti raspored sati za sve razrede, kako bi bila lakša organizacija rasporeda. Najbolje je izvoditi nastavu sata razredne zajednice, tjelesne i zdravstvene kulture te glazbene kulture istodobno. Međutim, na satu tjelesne i zdravstvene kulture te glazbene kulture potrebno je prilagođavati zadatke prema

razredima. Plan za glazbenu kulturu moguće je izraditi na način kojim će se obuhvatiti sadržaj iz prvog razreda i dio sadržaja iz drugog razreda. Sljedeće nastavne godine može se raditi prema drugoj varijanti, koja uključuje preostale sadržaje iz prvog i drugog razreda navode Jurić A. I Jurić (1979).

Na početku nastavne godine, učitelj/učiteljica izrađuju raspored nastavnih sati i predmeta kao smjernice za zastupljenost obveznih nastavnih predmeta prema nastavnom planu. Važno je napomenuti da taj raspored nije obvezujući za svakodnevno ostvarivanje nastave. Dnevni raspored sati učitelj/učiteljica samostalno će prilagoditi s obzirom na nastavni sadržaj, cilj, zadaće i metodičku organizaciju nastavnih djelatnosti toga dana.

Oblici samostalnih aktivnosti učenika kombiniranih odjela

Nove spoznaje oko poučavanja u kombiniranim odjelima kažu da je potrebno dati prednost didaktičko-metodičkim strategijama koje preferiraju različite oblike samostalnosti učenika, a kako navode Lučić i Matijević (2004). Kod učenika važno je zbog spoznajnih i socijalizacijskih ciljeva izmjenjivati individualni, grupni i rad u paru. Neki od takvih oblika rada u nastavi koji se mogu primjenjivati su podijeljeni i nepodijeljeni grupni rad. Podijeljeni i nepodijeljeni grupni rad potrebno je provoditi u nastavi kako bi učenici mogli zadovoljiti svoje potrebe za kretanjem, igrom i razgovorom, predavačko-prikazivačku nastavu trebalo bi smanjiti i svesti na minimum, pogotovo u trirazrednoj ili četverorazrednoj kombinaciji. Grupni rad odnosi se na zadatak koji dobiju svi učenici jedne grupe i njihov zadatak je uz međusobnu interakciju doći do zadanog cilja. Kombinirani razredni odjeli često imaju četiri ili pet učenika te učitelj zbog malog broja učenika ne može razred podijeliti na grupe, jer ta tri, četiri ili pet učenika čine jednu grupu. No ako se razred sastoji od jedanaest ili dvanaest učenika tada je moguće učenike podijeliti u tri do četiri grupe. Ako je razred podijeljen na više grupa, svaka grupa može dobiti svoj zadatak ili sve grupe mogu rješavati isti zadatak. U kombiniranim razrednim odjelima imamo mogućnost formiranja mješovite grupe sastavljene od učenika iz različitih razreda. Prilikom takvog grupnog razreda učenici će se nadopunjavati i pomagati si međusobno prilikom rješavanja zadataka. Sljedeći oblik aktivnosti za učenike je rad u paru. Kombinirani odjeli imaju mnogo razloga za rad u paru. Ponekad je u kombiniranom odjelu samo dvoje učenika, te oni umjesto rada u grupi, pošto ih je premalo za grupu rade u paru, tako si ujedno i međusobno pomažu i to je dobar primjer kako uz pomoć dvije

osobe nastaje nešto kreativno i zanimljivo. U paru učenici mogu obavljati zadatke iz svih nastavnih predmeta, u učionici i školskom dvorištu, na izletu ili u školi u prirodi. Još jedan oblik samostalne aktivnosti za učenike je individualna djelatnost i didaktički ugovor. Individualna djelatnost se u kombiniranom odjelu može pojaviti u više oblika: kada to za sve učenike odredi učitelj/učiteljica zbog ciljeva koje treba ostvariti, kada to odredi učitelj/učiteljica samo za jednog učenika iz razreda koji ima neke posebne razvojne potrebe, kada to učenik odabere zbog svojih interesa, motivacije ili individualnih zadataka i kada je u razredu samo jedan učenik. Didaktički ugovor odnosi se na oblik nastave u kojem učitelj/učiteljica i učenik zajedno dogovaraju, planiraju rad, ostvaruju te na kraju zajedno i vrednuju proces i rezultat tog rada. Individualni rad koristan je za učenika/učenicu jer njegovim primjenjivanjem utječemo na njihovo osamostaljivanje i osposobljavamo ih za samostalno učenje. Individualni rad može biti rješavanje problemskih i istraživačkih zadataka, igra i simulacija, samostalno učenje iz knjige ili računala, samostalno slušanje auditivnih zapisa, samostalno manipuliranje nekim materijalom te raznovrsne aktivnosti. Kod takvog oblika rada važna je uloga učitelja/učiteljice gdje se oni pripremaju na rad samo s jednim učenikom i znaju na što da obrate pažnju prilikom rada s učenikom. Učitelj/učiteljica u individualnom radu učeniku je mentor, savjetnik i suradnik (Lučić i Matijević, 2004).

Posebnost odgojno-obrazovne djelatnosti u kombiniranom odjelu

Kombinirani razredni odjeli su po mnogočemu posebni i drugačiji od „običnih“ razrednih odjela, jedna od posebnosti odgojno-obrazovne djelatnosti je u neprestanom izmjenjivanju posredne i neposredne nastave u svim nastavnim predmetima i područjima. Početak i završetak nastavne djelatnosti učitelj/učiteljica ostvaruju sa svim učenicima zajedno. Lučić i Matijević (2004) naveli su nekoliko primjera kako je moguće započeti nastavni dan u kombiniranom odjelu. Prvi model je da se nastavni dan započne zajedničkom nastavnom situacijom, učitelj/učiteljica potiče učenike na zajednički kraći razgovor koji ima za cilj stvaranje ugodnog, veselog i opuštenog ozračja i raspoloženja kod učenika. Učitelj/učiteljica mogu provesti zajedničku motivaciju s kojom uvode učenike u aktivnosti koje slijede za svaki razred posebno. Najmlađim učenicima se prvima najavljuje i objašnjava zadatak, a zatim starijim učenicima. Ako svi razredi imaju sličnu temu, zadatci se ostvaruju istodobno, ali na različitim razinama s obzirom na dob učenika. Još jedan model za započinjanje nastavnog dana u kombiniranom obliku je da se učenicima zada i pokrene

asocijativni niz na zadanu temu dana. Asocijativni niz može se ograničiti na tri - četiri riječi kojih se učenici moraju sjetiti s obzirom na zadanu temu ili ako su učenici stariji, treći ili četvrti razred može asocijaciju razviti na opširnije prepričavanje, pisanje u paru ili samostalno. Ovo je nekoliko modela kako je moguće započeti nastavni dan u kombiniranim razrednim odjelima. Oni nisu obvezni modeli već su samo mogućnosti (Lučić i Matijević, 2004).

Stručno-pedagoška dokumentacija u kombiniranom odjelu

Prije početka školske godine učitelj/učiteljica mora se pripremiti za ostvarivanje nastavne djelatnosti kako u klasičnom odjelu, tako naravno i u kombiniranom odjelu. U kombiniranom razrednom odjelu stručno-pedagoška dokumentacija ne razlikuje se od dokumentacije u redovitom odjelu. No, vođenje stručno-pedagoške dokumentacije u kombiniranim razrednim odjelima malo je zahtjevnije i složenije, zbog toga što učitelj/učiteljica vodi dokumentaciju za onoliko razreda koliko ih ima u kombinaciji. Učitelj/učiteljica u kombiniranim odjelima istovremeno ostvaruje dva-tri programa, vodi dva-tri imenika, piše dvije-tri dnevne pripreme za jedan nastavni predmet te vodi dva-tri dnevnika odgojno-obrazovne djelatnosti. Iz svega navedenoga očituje se složenost odgojno-obrazovne djelatnosti u kombiniranim razrednim odjelima.

Godišnji plan i program za svaki razred u kombinaciji učitelj/učiteljica izrađuju na temelju *Okvirnog plana i programa*. On sadrži nastavne cjeline i teme te raspored ukupnog broja sati po cjelinama i temama, planira se na početku školske godine po mjesecima i nastavnim predmetima. Prema Lučiću i Matijeviću (2004), prilikom izrade godišnjeg plana i programa, učitelj/učiteljica ima mogućnost uzeti u obzir različite faktore kao što su: teme koje su prigodne za određeno razdoblje, važne datume i blagdane, rijetke događaje, godišnja doba te uspostavlja integraciju i korelaciju između različitih predmeta.

Izvedbeni mjesečni ili tjedni plan i program učitelj/učiteljica izrađuje na temelju godišnjeg plana i programa. Za kombinirani odjel primjerenije je tjedno planiranje od mjesečnog planiranja kojeg provode učitelji/učiteljice „klasičnih odjela“. Prilikom izrade tjednog plana i programa, učitelj/učiteljica uzima u obzir faktore poput dobi i psihofizičkih sposobnosti učenika, broja učenika u razredu i didaktičkih načela. Didaktička načela obuhvaćaju razvrstavanje nastavnih predmeta prema težini, raspored uspješnih dana u tjednu i uspješnih nastavnih sati (Lučić i Matijević, 2004). Prema tim načelima, teži predmeti se preferiraju u prva tri dana tjedna, s obzirom

na veću motivaciju učenika u tom razdoblju. Isto vrijedi i za prva tri nastavna sata u danu, kada su učenici odmorniji. Izrada tjednog plana i programa za kombinirane odjele specifična je i teža, te da bi se olakšala Lučić i Matijević (2004) navode kako se ciljevi i zadatci, nastavne metode, nastavni oblici, nastavni izvori i pomagala mogu izostaviti iz tjednog plana i programa, ako je kombinacija tri ili četiri razreda, preporučuju se da se u tom slučaju to navodi u dnevnoj pripremi.

Dnevnu pripremu u kombiniranim odjelima učitelji/učiteljice pišu na različite načine, onako kako je njima najpreglednije i najjednostavnije. Učitelj/učiteljica prije izrade pisane pripreme organizira nastavni dan, odlučuje kojim će metodičkim postupcima ostvariti nastavne sadržaje pojedinih predmeta u svakom razredu toga dana. Neki učitelji/učiteljice pišu pripremu u dva, tri ili četiri stupca ovisno o broju učenika, s naznakom posredne i neposredne nastave u svakom razredu. Neki/neke učitelji/učiteljice neposrednu i posrednu nastavu u određenom razredu pišu različitim bojama. Učitelji/učiteljice u kombiniranim odjelima posebnu pozornost pridaju posrednoj i neposrednoj nastavi. Oni moraju dobro organizirati svoje vrijeme i da ravnomjerno rasporede posrednu i neposrednu nastavu sa svim razredima. Učitelj/učiteljica mora u pripremi dati posebnu pozornost izmjeni različitih socijalnih oblika te nastavnih izvora kao što su udžbenici, zbirke zadatka, radne bilježnice, nastavni listići, časopisi i ostalo. Priprema mora biti napisana u obliku scenarija te se prilikom pisanja treba paziti da su svi razredi zaposleni. To potvrđuje i Petrović (2010) koja navodi da učitelj treba temeljitu i kvalitetnu pripremu za nastavni sat te istovremeno temeljiti pripreme za svakog pojedinog učenika s obzirom na njegove sposobnosti, mogućnosti i afinitete. Bognar (1982) predlaže šest koraka na koje učitelji/učiteljice trebaju obratiti pozornost prilikom izrade dnevne pripreme. To su:

1. Na jednom nastavnom satu u kombiniranom razrednom odjelu, fokusiramo se samo na obradu jedne nastavne jedinice. To znači da se novi nastavni sadržaj uvodi samo u jednom odjelu, dok se u ostalim odjelima provodi sat vježbanja, vježbanja i ponavljanja ili sat ponavljanja.
2. Potrebno je uspostaviti što bolju povezanost između posredne i neposredne nastave, tako da se neprekidno nadovezuju jedna na drugu.
3. Prije prijelaza na sljedeću aktivnost, potrebno je provjeriti svaki samostalni rad učenika.

4. S učenicima mlađe dobi trebalo bi više koristiti posrednu nastavu i u razredu koji obrađuje nove nastavne sadržaje, jer mlađi učenici još nisu dovoljno samostalni i zahtijevaju veću pažnju.
5. Stariji učenici duže vrijeme mogu raditi samostalne aktivnosti, dok bi kod mlađih učenika samostalni rad i aktivnosti trebale biti kraće, uz češće izmjenjivanje posredne i neposredne nastave.
6. Potrebno je uskladiti vrijeme potrebno za posrednu nastavu s jednim razredom i neposrednu nastavu s drugim razredom. Stoga je preporučljivo da učitelji/učiteljice od početka školske godine postavljaju vremenske rokove za izvršavanje nastavnih aktivnosti i zadataka, kako bi se potaknula disciplina i organizacija kod učenika.

Tijekom planiranja rada u kombiniranim razrednim odjelima, ključno je pridati pažnju svakom učeniku kako bi se osiguralo da svaki učenik stalno osjeća napredak i postignuće u svom radu. Izuzetno je važno pravilno rasporediti vrijeme i uskladiti posrednu i neposrednu nastavu kako bi se osiguralo da nitko ne ostane nezaposlen ni u jednom trenutku.

Uloga prosvjetnih djelatnika u nastavnom procesu kombiniranog odjela

Uloga učitelja/učiteljice

Učitelji/učiteljice koje rade u kombiniranim odjelima imaju veliku ulogu u kombiniranim odjelima i moraju biti sposobni i kreativni jer takva nastavna djelatnost i takav oblik nastave to od njih zahtijeva. Učitelj/učiteljica koji žele učenicima osigurati adekvatan odgojno-obrazovni proces, koji će na učenike pozitivno utjecati u vidu afektivnih, kognitivnih, psihomotoričkih i socijalnih čimbenika, takvi učitelji/učiteljice moraju biti izvrsni u prepoznavanju bitnog i nebitnog, izmjeni posredne i neposredne nastavne djelatnosti. Također učitelji i učiteljice prilikom planiranja nastave moraju uzeti u obzir dob učenika, sposobnost i njihove želje. To potvrđuje Petrović (2010) koji smatra da bi učitelji/učiteljice koji rade u kombiniranim razrednim odjelima trebali biti snalažljivi, spretni i kreativni prilikom organizacije nastavnog procesa i sadržaja. Kyriacou (1995) također potvrđuje kako kvalitetni učitelji/učiteljice su upravo oni koji samostalno znaju prosuditi koliko im je vremena potrebno na neku nastavnu aktivnost te oni koji znaju kako prijeći s jedne

aktivnosti na sljedeću aktivnost. „Učitelj mora biti arhitekt prostora i vremena gradeći jasne strukture i postupke za djecu. On organizira slobodan i nezavisan prostor u kojem je djeci potpuno jasno što se od njih očekuje“ (Walsh, 2004, str 120). Na pitanja: koje sadržaje, zašto i koliko te sadržaje treba učiti u određenoj dobi, koje nastavne izvore i pomagala rabiti tijekom učenja i poučavanja, gdje organizirati učenje i poučavanje, kako i s kim komunicirati tijekom učenja i poučavanja te tko izvan škole može pomoći u neposrednijem i zanimljivijem poučavanju prema Lučiću i Matijeвиću (2004) odgovor su sposobni i kreativni učitelji/učiteljice. No, unatoč svojoj sposobnosti i kreativnosti, neki učitelji/učiteljice ne smatraju se dovoljno kompetentnim za rad u kombiniranim odjelima. Jedan od razloga je nedovoljna priprema za takav rad tijekom studija i nedostatak teorijske podloge o radu kombiniranih razrednih odjela. Prema Bogнару (1982) problem koji se pojavljuje kod kombiniranih razrednih odjela je nepripremljenost i nespremnost mladih učitelja i učiteljica. Većina mladih učitelja i učiteljica upravo svoj rad započinje u malim područnim školama i kombiniranim razrednim odjelima. Mladi učitelji/učiteljice još bez ikakvoga iskustva, često budu uplašeni, imaju osjećaj izgubljenosti te misle kako ne mogu ostvariti sve planirane odgojne ciljeve i kako učenici neće usvojiti nastavni sadržaj. Kako bi se to izbjeglo, važno je da svi učitelji kombiniranih razrednih odjela bili oni mladi ili stari usavršavaju svoje stručne vještine. Lučić i Matijeвиć (2004) predlažu kako bi bila korisna i dobro došla pomoć starijih i iskusnijih učitelja mladim učiteljima/učiteljicama. Oni učitelji/učiteljice koji već dulji niz godina rade u kombiniranim razrednim odjelima mogli bi svojim mladim kolegama ponuditi pomoć u vidu svojih bilježaka i osobnih iskustava. Tada bi mladi učitelji/učiteljice dobili bar nekakav uvid i pomoć na njihovom novom radnom putu. Mladim učiteljima/učiteljicama olakšalo bi se snalaženje na tom putu te pridonijelo unapređivanju odgojno-obrazovne djelatnosti. Bez obzira što se neki ne smatraju dovoljno kompetentnima svaki učitelj/učiteljica osim što svoje učenike mora ispuniti znanjem, mora biti taj koji će kod svakog djeteta primijetiti njegov talenat i usmjeriti ga prema ostvarenju njegovih punih potencijala. Prema Glasseru (2005), uspješan učitelj je onaj koji uspije motivirati sve svoje učenike da rade kvalitetno i koji aktivno surađuje s njima u rješavanju problema. Učenici koji imaju takve učitelje nemaju razloga biti uplašeni, potišteni ili slično. Također, učitelj treba biti otvoren prema svim učenicima i uvijek biti spreman saslušati njihove probleme kada to učenici od njih zatraže. Bez obzira je li u „normalnom razrednom odjelu“ ili u kombiniranom razrednom odjelu, svaki učenik treba se osjećati uspješno, a učitelj ima zadatak pomoći im na svaki mogući način kako bi to doista ostvarili.

Učitelji u područnim školama imaju još jednu važnu ulogu, a to je voditeljstvo područne škole. Područne škole su smještene izvan sjedišta matične škole, a s kojom su programski i kadrovski povezane. To znači da se u područnoj školi ne nalaze stručne službe. Učitelji/učiteljice koji rade i djeluju u područnoj školi uz svoje redovne poslove i obaveze, koji su im propisani Pravilnikom o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika, obavljaju i posebne poslove koji su im također propisanim tim istim pravilnikom. Ti posebni poslovi uključuju praćenje rada razrednih odjela, organizaciju zamjena učitelja i druge zadatke vezane uz dnevni i tjedni raspored. Učitelj u područnoj školi s osam razrednih odjela ima dodatna zaduženja koja uključuju vođenje tih područnih odjela. Učitelj predmetne nastave obavlja tu dužnost dva sata tjedno. U slučaju škole s četiri razredna odjela, učitelj razredne ili predmetne nastave obavlja tu dužnost jedan sat tjedno. Učitelj predmetne nastave u školi s osam razrednih odjela obavlja satničarske poslove i vođenje područne škole, ukupno osam sati tjedno. U slučaju škole s četiri razredna odjela, učitelj razredne ili predmetne nastave obavlja te dužnosti četiri sata tjedno (Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi 87/08 (34/2014)).

Uloga stručno-pedagoške službe

Stručno pedagošku službu čine: ravnatelj, pedagog, psiholog i defektolog. Njihova zadaća je pružanje stručne pomoći učiteljima/učiteljicama, davanje savjeta i prijedloga za unapređivanje odgojno-obrazovne djelatnosti. „Ta služba sudjeluje u pripremanju početka školske godine i u matičnim i u područnim školama, u organizaciji i ustrojavanju razrednih odjela vodeći brigu o broju razreda i o broju učenika u kombiniranom odjelu, pomaže učiteljima/učiteljicama stručnim savjetima u organizaciji i izvođenju odgojno-obrazovne djelatnosti te u vođenju stručno-pedagoške razredne dokumentacije“ (Lučić i Matijević, 2004, str. 37). Matična škola pomoć je područnoj školi. Ta se pomoć ostvaruje uz stručno-pedagoške službe, brine se da područna škola ne bude stručno ni materijalno zapostavljena. Njihova briga je i organizacija i rad unutar-školskih stručnih aktiva na kojima sudjeluju učitelji/učiteljice kombiniranih razrednih odjela. Na unutar-školskim stručnim aktivima izmjenjuju se praktična, didaktičko-metodička iskustva, nakon kojih se raspravlja i predlažu se rješenja, dogovori za izmjenu nastavnih izvora i pomagala koja su pohranjena u matičnoj školi. Stručno-pedagoška služba dogovara sudjelovanje učenika kombiniranih razrednih odjela na kulturno-umjetničkim svečanostima, organizira posjet dječjih

pisaca u kombiniranim odjelima, vodi brigu da i područne škole dobivaju dječje časopise te knjige za lektire kao i matična škola. Lučić i Matijević (2004) predlažu da se učenicima kombiniranih odjela osigura povremeni boravak u redovitim razrednim odjelima u matičnoj školi. Takvo iskustvo bi učenicima kombiniranih razrednih odjela bilo korisno, pogotovo učenicima četvrtih razreda koji će dogodine prijeći iz kombiniranih razrednih odjela u redovite odjele. Na taj bi se način učenicima olakšao prelazak iz područne škole u matičnu školu koji im slijedi. Učenici koji prelaze iz područnih škola u matične škole najčešće prelaze iz kombiniranih odjela u „normalne odjele“ te imaju poteškoća u vidu socijalne i razredne integracije, drukčije organizirane nastave i strogo ograničenog vremena za određene nastavne aktivnosti.

Školska ekologija u područnim školama

Uređenje i opremanje razredne učionice

Odgojno-obrazovni proces najčešće se provodi u učionici. Prema Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, učionica treba osigurati učitelju/učiteljici uvjete za rad s minimalno 14, optimalno 20 i maksimalno 28 učenika u razredu. Ovaj standard postavlja smjernice za optimalnu veličinu razrednih odjela, što omogućuje bolje praćenje i individualizirani pristup učenicima. Prostor učionice treba biti prilagođen zahtjevima suvremene nastave, uključujući rad u skupinama, projektnu nastavu, vježbe i druge oblike nastave. Prema standardu, površina učionice iznosi 2,5 m² po učeniku, što rezultira ukupnom površinom od 60 m² na temelju pretpostavljenog broja od 24 učenika u razrednom odjelu. Visina učionice treba biti između 3,0 i 3,2 metra. U postojećim školama, propisani standard postiže se prilagođavanjem broja učenika (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja 63/08 (NN 63/2008)). Područne škole imaju učionice u kojima se najčešće provodi nastava kombiniranih razrednih odjela. Lučić i Matijević (2004) s obzirom na to navode i naglašavaju da učionice za kombinirane razrede trebaju biti opremljene namještajem i opremom koja je prilagođena razvojnim i spoznajnim potrebama učenika u dobi od šest do deset godina. Navode kako se radi o učenicima različite dobi i potreba te je korisno ideje za opremanje potražiti u obiteljskom domu, kao što je radio i Peter Petersen, tvorac poznatog Jean-plan modela. Prilikom opremanja učionice treba obratiti pozornost da učenici imaju određene razvojne potrebe i navike:

kretanje, razgovor, igra, praktične aktivnosti, čitanje te mnoge druge. Lučić i Matijević (2004) predlažu nekoliko rješenja za opremanje učionica kombiniranih odjela. Oni se zalažu za dominaciju nastave orijentirane prema učeniku, napuštanje frontalne predavačko-prikazivačke nastave, više grupnih i individualnih radova, kreativnih radionica i igara, istraživanja i samostalno učenje. S obzirom na navedene oblike rada, u učionici bi trebao biti sag za sjedenje u krugu i igre u grupi koje se na njemu mogu provoditi. Stolove za sjedenje učenika u učionici treba rasporediti tako da učenici jednog razreda sjede oko stola, gledajući se međusobno licem u lice. Takav raspored stolova lako je moguć i kombiniranim razrednim odjelima gdje su razredi manji. Moguće je i učionice opremiti stolovima i stolcima koji se lako pomiču, tako učionica dobiva na udobnosti i funkcionalnosti potvrđuje Jensen (1995). Na zidovima učionice može se postaviti zidni pano, gdje učenici mogu izlagati svoje likovne radove, predlažu Lučić i Matijević (2004). Na zidne panoe mogu se izvjesiti radovi učenika i svakih desetak dana mijenjati sadržaj na njima ovisno o projektima koje učenici rade. U svakoj specijaliziranoj učionici za kombinirani odjel razredne nastave može se urediti kutak za čitanje i kutak za igračke i igranje. Kutak za čitanje i kutak za igranje materijalno može opremiti škola, ali i učenici u obliku malih donacija ili posudba. Svaki učenik može donijeti nekoliko knjiga, slikovnica, časopisa, društvenih igara pa to služi cijelom razredu za individualno čitanje i igranje. Učenici se tim prostorom mogu služiti kada su zasićeni zajedničkim razrednim aktivnostima, prije početka zajedničke nastave, u vrijeme velikog odmora, ali i prema uputama učitelja/učiteljice ako procijeni da će učenicima dobro doći malo digresije ili samostalnog traganja za nekim podacima u razrednim knjigama. Opremljenost učionice ovisit će o geografskom položaju škole, kreativnosti i motiviranosti učitelja/učiteljice te naravno o materijalnim mogućnostima škole i roditelja. Bognar (1982) navodi kako se pri opremanju područnih škola valja osobito brinuti jer su uglavnom slabo opremljene te da svoj djeci moramo osigurati podjednake uvjete za odgoj i obrazovanje.

Uređenje i opremanje školskog dvorišta

Dvorište je zrcalo dobrog domaćina, to vrijedi za kuće, ali i za škole. Domaćini škole su učenici, učitelji, učiteljice, ravnatelj, domari, ali i roditelji učenika. Odgojno-obrazovni proces ponajviše se odvija u učionici, ali u mnogo primjera školsko dvorište je bolje mjesto za neke nastavne situacije. Pri opremanju i uređenju školskog dvorišta treba pridavati jednako veliku

pozornost kao i pri opremanju učionica. Bognar (1982) navodi kako okolica škole mora biti lijepo uređena, ali da mora biti i funkcionalna. Mora služiti djeci za igru u slobodno vrijeme, razgovor, okupljanje prije i poslije nastave, bavljenje sportom, različite aktivnosti vezane za nastavu ali i slobodne aktivnosti. Lučić i Matijević (2004) naveli su nekoliko prijedloga za uređenje školskog dvorišta. Jedno od tih rješenja je uređenje „ljetne učionice“. Za „ljetnu učionicu“ potrebno je nabaviti dvadesetak drvenih oblutaka za sjedenje ili kvrgave klade u obliku trokuta ili četverokuta. Navedeno se može kupiti ili pribaviti u obliku donacije ili dara školi od strane roditelja, vlasnika lokalne pilane ili šumarije. Iznad „ljetne učionice“ može se izgraditi krov kako bi se mogla koristiti i za jakog sunca i kiše. Školsko dvorište može se obogatiti za nekoliko klupa za sjedenje i odlaganje učeničkih stvari dok se učenici igraju ili čekaju početak zajedničke nastave. Klupe mogu biti posložene u krug pa tako služiti i kao „ljetna učionica“. Djeca nižih razreda vole igru u pješčaniku te bi bilo dobro omogućiti im jedan pješčanik u dvorištu škole. On može ujedno služiti i za vježbanje skoka u dalj. Ondje gdje školska uprava i članovi lokalne samouprave omoguće, moguća je izgradnja dječjeg igrališta. Dječje igralište može sadržavati tobogan, kućicu za igranje i skrivanje, malu pozornicu za igrokaze na otvorenom i mnoge druge aktivnosti. Nekada su sve područne škole morale imati uređeni školski vrt. U posljednje vrijeme sve više područnih škola razvija ideje i projekte koji se realiziraju u prekrasne školske vrtove. Školski vrtovi koriste se za nastavne aktivnosti, za ostvarivanje ciljeva programa Prirode i društva i za povezivanje učenika s prirodom. Zbog današnjeg načina života u kojem sve više mladih provodi slobodno vrijeme u zatvorenom i to pred televizijom, računalom i mobilnim uređajem važno je unutar školskog okruženja poticati boravak na otvorenom. Stoga školski vrtovi imaju i odgojnu funkciju. Bognar (1982) ističe kako je školsko dvorište dobro opremiti i spravama za vježbanje. Predlaže da to bude neki slobodan prostor, nasut šljunkom, asfaltom ili travnat. Taj prostor može se koristiti za izvođenje nastave Tjelesne i zdravstvene kulture. On može imati i sprave za penjanje, provlačenje, podizanje i puzanje, a može se izraditi od metalnih cijevi pričvršćenih u betonsku podlogu. Valja voditi računa da sve što se pribavi u školsko dvorište se treba i održavati, jer nešto što se mnogo koristi podložno je trošenju i kvarenju. Stoga školsko dvorište treba redovito održavati i popravljati.

„Korisno je svaki dan organizirati barem kraće nastavne dionice izvan učionice – i to iz spoznajnih i zdravstvenih razloga“ (Lučić i Matijević, 2004, str. 89). Kao što je već ranije navedeno mnoga djeca i mladi svoje slobodno vrijeme provode zatvoreni u svojim domovima.

Stoga je nastava u prirodi ili u školskom dvorištu dobar oblik i način da se djeca i mladi zbliže i što više vremena provedu na otvorenom i u prirodi. Didaktika, metodologija i gnoseologija nalažu da se najvrjednije spoznaje stječu u izvornoj stvarnosti. Učitelji/učiteljice u mnogo navrata učenicima dijelove prirode radi proučavanja i poučavanja donose u učionicu ili im pokazuju na slikama, fotografijama, filmovima i crtežima. Bolji oblik izvorne stvarnosti bi bio upravo odlazak učitelja/učiteljice s učenicima u školsko dvorište te promatranje prirode u prirodi. Lučić i Matijević (2004) predlažu da se u školskom dvorištu organizira nastava Hrvatskog jezika, Prirode i društva, Glazbene kulture i/ili Tjelesne i zdravstvene kulture. No za nastavu u školskom dvorištu nema recepta, potrebna je samo kreativnost i volja učitelja/učiteljice.

Izleti, ekskurzije i škola u prirodi

Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole propisuje „način, uvjete, mjere sigurnosti te prava i obveze korisnika i davatelja usluge u aktivnostima vezanim uz izlete, ekskurzije i druge odgojno-obrazovne aktivnosti u mjestu i izvan mjesta u kojem je smještena osnovna ili srednja škola ili učenički dom u funkciji realizacije nacionalnoga kurikulumu i nastavnog plana i programa“ (Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole 87/08 (NN 67/2014)). Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole definira izvanučioničku nastavu kao oblik nastave koji se provodi izvan školske ustanove radi ostvarivanja programskih sadržaja. Izvanučionička nastava obuhvaća školske izlete, školske ekskurzije, terensku nastavu i školu u prirodi. Školski izlet je zajednički odlazak učenika i učitelja/učiteljice na poludnevni ili cjelodnevni izlet unutar ili izvan mjesta u kojem se nalazi škola. Organizira ga škola s ciljem postizanja određenih odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća. Školski izlet pruža učenicima priliku da izvan uobičajene školske okoline prošire svoje znanje, razviju praktične vještine i steknu iskustva koja nadopunjuju nastavne sadržaje. Školska ekskurzija je višednevno putovanje koje uključuje posjet prirodnim, kulturnim, povijesnim, sportskim i tehničkim znamenitostima. Ova vrsta izvanučioničke aktivnosti omogućuje učenicima da se upoznaju s različitim mjestima i njihovom kulturnom i prirodnom baštinom. Ekskurzija ima za cilj nadopuniti i produbiti znanje stečeno u učionici te potaknuti razvoj socijalnih i timskih vještina. Terenska nastava podrazumijeva izlazak učenika izvan školske ustanove radi neposrednog promatranja i istraživanja

određenog područja ili fenomena. Ova vrsta izvanučioničke nastave omogućuje učenicima praktično primjenjivanje teorijskog znanja, razvijanje opažanja, istraživačkih vještina i kritičkog razmišljanja. Terenska nastava pruža učenicima mogućnost direktnog sudjelovanja u stvarnom okruženju te bolje razumijevanje i povezivanje s temama obrađenim u nastavi. Škola u prirodi predstavlja poseban oblik izvanučioničke nastave koji se provodi u prirodnom okruženju prilagođenom poučavanju. Ova aktivnost obično je namijenjena učenicima trećeg ili četvrtog razreda i uključuje različite aktivnosti poput istraživanja prirodnih fenomena, ekoloških projekata, sportskih aktivnosti i timskog rada. Organizira je škola s ciljem ostvarivanja određenih odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća. Terenska nastava podrazumijeva izvođenje nastave u stvarnom okruženju kako bi se primijenile istraživačke metode. Fokus je na upoznavanju i proučavanju stvarnih situacija i okoliša. Škola u prirodi je oblik nastave koji se provodi izvan školskog okruženja, u prirodnom okruženju prilagođenom poučavanju u zatvorenim i otvorenim prostorima. Obično je namijenjena učenicima trećeg ili četvrtog razreda, s prilagodbama za učenike s teškoćama u razvoju (Pravilniku o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole 87/08 (67/2014)). Osim škole u prirodi, postoje i drugi oblici odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole, kao što su škola plivanja, posjet kulturnim i sportskim manifestacijama te druge aktivnosti koje doprinose ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva. Primjerice, Škola plivanja je oblik obvezujuće tjelesne i zdravstvene kulture koji se obično provodi s učenicima drugog ili trećeg razreda. Posjeti se organiziraju kako bi se učenicima omogućilo upoznavanje važnih lokaliteta, ustanova i institucija te ostvarivanje određenih odgojno-obrazovnih ciljeva. Sve izvanučioničke aktivnosti, uključujući i školu u prirodi, planiraju se godišnjim planom i programom sukladno Pravilniku o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole. Priprema svakog izleta uključuje temeljito planiranje ciljeva i sadržaja te se ta priprema provodi u školi. Lučić i Matijević (2004) ističu važnost temeljite pripreme svakog izleta, koja uključuje jasno definirane ciljeve i sadržaje koje će učenici obrađivati tijekom izleta. Cilj i sadržaj može biti učenje o zanimanjima ljudi nekog kraja, o turističkim i povijesnim znamenitostima, o vodama tekućicama i stajaćicama, o nacionalnim parkovima i prirodnim rezervatima ili jednostavno to može biti posjet nekoj drugoj područnoj školi u vidu programa međurazredne i međuškolske suradnje. Izletom, odnosno svakom izvanučioničkom nastavom ostvaruju se odgojni ciljevi, a to je: suradnja, tolerancija, pomaganje, ljubav, prijateljstvo, osamostaljivanje djece, razvijanje pozitivne slike o sebi, stjecanje samopouzdanja i mnogi drugi.

Prije odlaska na izvanučioničku nastavu, u školi se sve priprema i dogovara. Lučić i Matijević (2004) predlažu da bi bilo dobro da svaki učenik tijekom izleta ima neko individualno zaduženje. Na primjer, to može biti pomaganje tijekom izleta nekom učeniku s posebnim potrebama ili pomaganje učenicima iz nižih razreda. Nakon povratka s izleta u školu provodi se zajedničko vrednovanje svih oblika organiziranog izleta, od spoznajnih rezultata do ponašanja grupe i pojedinca. Neki od prijedloga koje navode Lučić i Matijević (2004) su izrada knjige dojmova u koju se mogu priložiti tekstovi, ilustracije ili fotografije, mogu se izraditi zidne novine. Odlazak učenika na ekskurziju zahtijeva također pripremu kao i odlazak na izlet. Ono što se razlikuje između izleta i ekskurzije je to što ekskurzija traje više dana (dva do tri). Kod ekskurzije su snažniji emotivni doživljaji jer se mnogi učenici prvi puta u životu odvajaju od roditelja, a drugi je važan trenutak zajedničko druženje s učenicima iz razreda 24 sata na dan. Ekskurzija učenika kombiniranih odjela organizira se obično zbog posjeta udaljenim nacionalnim parkovima, turističkim i povijesnim znamenitostima, školama s kojima je organizirana međuškolska suradnja. Škola u prirodi još je jedan oblik izvanučioničke nastave koja se provodi u kombiniranim razrednim odjelima. Škola u prirodi je izuzetno kvalitetan i vrijedan oblik izvanučioničke nastave. Ona se organizira na kraju trećeg ili četvrtog razreda osnovne škole. Učenici zajedno sa svojom učiteljicom i potrebnom pratnjom odlaze na pet ili šest dana u neko udaljeno mjesto, gdje će zajedno boraviti i odrađivati unaprijed isplanirane aktivnosti u prirodi. Pripreme za školu u prirodi traju nešto duže od priprema za školski izlet. Učitelji/učiteljice moraju se za takav oblik nastave posebno pripremiti jer su potrebni sasvim drugi scenariji i bogat repertoar igara koje se mogu igrati u prirodi s prirodnim rekvizitima navode Lučić i Matijević (2004). Bilo bi dobro, ako materijalni uvjeti dopuštaju da se svakoj grupi učenika omogući da u početnim godinama obaveznog školovanja sudjeluju barem u jednom projektu škole u prirodi ili kraćim izletima s jasnim nastavnim i odgojnim ciljevima. Zato ono što učenici pamte dugo godina i nakon svog školovanja upravo su izleti.

Zaključak

Područna škola je odgojno-obrazovna podružnica matičnih škola, nalazi se izvan sjedišta matične škole, ali je s matičnom školom povezana programski i kadrovski. Područne škole se uspostavljaju i djeluju ako ispunjavaju kvotu upisanih učenika za barem jedan razredni odjel od I. do IV. razreda ili od V. do VIII. razreda te ako zadovoljava standarde za obavljanje školske djelatnosti. To znači da područne škole mogu imati razrede od I. do IV. ili od I. do VIII. razreda. Područne škole obično se nalaze u manjim mjestima gdje je broj učenika manji, stoga se nastava u njima organizira kroz kombinirane razredne odjele. Kombinirani razredni odjeli su razredi u kojima se istovremeno provodi nastava za različite razrede od I. do IV. razreda, a ponekad i za starije učenike. Kombinirani razredni odjeli mogu biti sastavljeni od dva, tri ili četiri razreda. U tim kombiniranim odjelima, jedan učitelj ili učiteljica izvodi odgojno-obrazovni rad s raznolikom grupom učenika različite dobi i razvojnih karakteristika.

Učitelj/učiteljica u kombiniranim razrednim odjelima istovremeno provodi odgojno-obrazovni proces u više razreda istovremeno. Stoga je važna kvalitetna i dobra priprema, kreativnost, snalažljivost i spretnost učitelja/učiteljica. Kombinirani razredni odjeli su po mnogočemu posebni i drugačiji od „običnih“ razrednih odjela. Jedna od posebnosti odgojno-obrazovne djelatnosti je u neprestanom smjenjivanju posredne i neposredne nastave u svim nastavnim predmetima i područjima. Potvrđuje se potreba za dobro pripremljenim učiteljima/učiteljicama kombiniranih razrednih odjela, jer oni vode stručno-pedagošku dokumentaciju za dva, tri ili četiri razreda istovremeno. Stoga je poželjno imati što više inovativnih, kreativnih i otvorenih učitelja/učiteljica koji su spremni raditi u područnim školama i kombiniranim odjelima. Prema navedenim istraživanjima Sabljaka i Varge (2020), takva organizacija odgoja i obrazovanja je široko rasprostranjena i obuhvaća otprilike trećinu svih razreda diljem svijeta (Barbetta i sur., 2018). Broj kombiniranih razrednih odjela konstantno raste (Khazaei i sur., 2016), a predviđa se da će se taj trend rasta nastaviti i u budućnosti (Mulray-Kyne, 2007).

Učitelji/učiteljice osim što provode odgojno-obrazovni proces, vode stručno-pedagošku dokumentaciju i bave se voditeljstvom područnih škola, često brinu i za život i razvoj te područne škole. Mnogi/mnoge učitelji/učiteljice provode razne izvannastavne aktivnosti, organiziraju društvene, športske i kulturne priredbe u školi te se tako bave sociokulturnim razvojem područnih škola.

Literatura

1. Anderson, G. (2005). *Fundamentals of educational research*. London: Falmer Press.
2. Barbetta, G. P. Sorrenti, G. Turati, G. (2018). *Multigrading and Child Achievement*. Zurich: University of Zurich.
3. Bognar, L. (1979). *Osvremenjavanje rada u školama s kombiniranim odjeljenjima*. *Život i škola*. Osijek.
4. Bognar, L. (1982). *Rad u područnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Cindrić, M. (1992). *Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika osnovne škole*. *Život i škola*. 41(1), 49-68.
6. Cohen, L. Manion, L. i Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
8. Državni zavod za statistiku [DZS]. (2018). Osnovne škole kraj šk. g. 2016./2017. početak šk. g. 2017./2018. Preuzeto: 24.5.2023. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/08-01-02_01_2018.htm
9. Državni zavod za statistiku [DZS]. (2019). Osnovne škole kraj šk. g. 2017./2018. početak šk. g. 2018./2019. Preuzeto: 24.5.2023. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/08-01-02_01_2019.htm
10. Državni zavod za statistiku [DZS]. (2020). Osnovne škole kraj šk. g. 2018./2019. početak šk. g. g 2019./2020. Preuzeto: 24.5.2023. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/08-01-02_01_2020.htm
11. Državni zavod za statistiku [DZS]. (2021). Osnovne škole kraj šk. g. 2019./2020. početak šk. g. 2020./2021. Preuzeto: 24.5.2023. <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9955>
12. Državni zavod za statistiku [DZS]. (2022). Osnovne škole kraj šk. g. 2020./2021. početak šk. g. 2021./2022. Preuzeto: 24.5.2023. <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29006>
13. Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020). Methodological and thematic trends: A Case study of two pedagogical journals in Croatia. U: A. Lipovec, J. Batič i E. Kranjec (Ur.), *New Horizons in Subject-Specific Education/Research Aspects of Subject-Specific Didactics* (str. 159-180). Maribor: University of Maribor, University Press.

14. Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020). Through the looking glass: Methodological features of research of alternative schools. *Journal of Elementary Education*, 13(1), 55-71.
15. Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2021). Methodological approaches to the inclusion of students with disabilities. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 36(3-4), 148-165.
16. Dubovicki, S. i Velki, T. (2022). Methodological particularities in research on contemporary childhood in Croatia: A pedagogical–psychological perspective. *Journal of Elementary Education*, 15(1), 91-104.
17. Filipović, N. (1980). *Didaktika 2*, Sarajevo: IGRKO Svjetlost.
18. Franković, D. (1958). *Povjest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor
19. Glasser, W. (2005). *Kvalitetna škola: Škola bez prisile*. Zagreb: Educa.
20. Gorard, S. i Taylor, C. (2004). *Combining methods in educational and social research*. Berkshire: Open University Press.
21. Jensen, E. (1995). *Super-nastava. Nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje*. Zagreb: Educa.
22. Jurić, M. i Jurić, A. Mogućnost korištenja magnetofona u nastavi kombiniranih odjeljenja, *Život i škola*. 7-8/79 (392 – 398).
23. Khazaei, L., P. Ahmadi, S. Momeni Far, F. Rahmani, H. Bakhshi, A. Ali Fat, J. Gholipour, R. Hosseinpour. (2016). *Challenges and Disadvantages of Multigrade*. Teaching: Qualitative Research, Science and Education. 12(1): 135 – 141.
24. Kyriacou, C. (1995). *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa.
25. Lučić, K. i Matijević, M. (2004). *Nastava u kombiniranim odjelima, priručnik za učitelje i učiteljice*. Zagreb: Školska knjiga.
26. Matijević, M. i Topolovčan, T. (2017). *Multimedijska didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
27. Ministarstvo znanosti I obrazovanja [MZO]. (2008). Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja I obrazovanja . Preuzeto: 25.4.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html
28. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2006). Nastavni plan i program za osnovnu školu Zagreb. Preuzeto: 24.5.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_09_102_2319.html
29. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2009) Pravilnik o broju učenika u redovitom

- i kombiniranom razrednom odjelu i odgojno-obrazovnoj skupini. Preuzeto: 24.5.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_10_124_3065.html
30. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2014). Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole. Preuzeto: 24.5.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_67_1280.html
31. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2014). Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi. Preuzeto: 24.5.2023. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_03_34_613.html
32. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2010). Vodič kroz sustavno obrazovanje u Republici Hrvatskoj. Preuzeto: 24.5.2023. <https://www.grf.unizg.hr/wp-content/uploads/2010/10/Hrvatski-obrazovni-sustav.pdf>
33. Mulryan-Kyne, C. (2007). The preparation of teachers for multigrade teaching. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*. 23(4): 501–514.
34. Munjiza, E. (2009). *Povijest Hrvatskog školstva i pedagogije*. Osijek: Grafika d.o.o. Osijek.
35. Petrović, Đ. (2010). Poticanje kreativnosti u kombiniranom razrednom odjelu. *Život i škola*. 2 (24), 267-281.
36. Topolovčan, T. (2016). Art-based research of constructivist teaching. *Croatian Journal of Education*, 18(4), 1141-1172.
37. Topolovčan, T. (2017). Utemeljena teorija u istraživanjima odgoja i obrazovanja. S. Opić, B. Bognar i S. Ratković (Ur.), *Novi pristupi metodologiji istraživanja odgoja* (str. 129-149). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
38. Topolovčan, T. (2020). Certain dilemmas and opportunities to research the role of digital media in teaching and learning. U: A. Peko, M. Ivanuš Grmek i D. Delcheva (ur.), *Didactic Challenges III: Didactic Retrospective and Perspective Where/How do we go from here?* (str. 376-388). Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
39. Valjan Vukić, V. (2016). *Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika – vešestruke perspektive*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
40. Varga, R. i Sabljak, M. (2020). Kombinirani razredni odjeli: socioekonomska nužnost ili

pedagoški izbor. *ACTA Iadertina*. 17/2 175-192.

41. Walsh, B. (2004). *Kurikulum za prvi razred osnovne škole: Stvaranje razreda usmjerenog na dijete*. Zagreb: Udruga roditelja Korak po Korak.

42. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi NN 87/08 (NN 87/2008)

Preuzeto: 23.4.2023.

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html

Popis tablica

Tablica 1. Osnovne škole po županijama krajem školske godine	6
Tablica 2. Statistički pregled područnih, matičnih i osnovnih škola krajem školskih godina	8
Tablica 3. Raspored sati u kombiniranom razrednom odjelu s tri razreda.....	14

Kratka biografija

Karla Pljukavac rođena je 20. ožujka 1999. godine u Zagrebu. U Vrbovcu je pohađala I. Osnovnu školu Vrbovec, koja danas nosi naziv Osnovna škola Krunoslava Kutena. Godine 2014. upisuje Srednju školu Vrbovec, smjer opća gimnazija. Maturirala je 2018. godine te položenim ispitima državne mature iste godine upisuje Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek u Čakovcu, smjer razredna nastava, modul Informatika.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom *Kurikulum područnih škola* izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni i uz stručno vodstvo izv. prof. dr. sc. Tomislava Toplovčana, kojemu se ovim putem još jednom srdačno zahvaljujem na pruženoj pomoći tijekom izrade rada.

(vlastoručni potpis studenta)